
INTERVIEW

‘Om feministisch te zijn, moet een man ook feministisch doen’

Een interview met Henk Misset en Else Barth

Mineke Bosch en Kirsten Kamphuis

Else Barth en Henk Misset kennen elkaar sinds 1951. Zij ontmoetten elkaar op een conferentie in Oostenrijk. Dergelijke conferenties hadden de naam dat er veel relaties ontstonden. Henk: ‘Als je daar niet tot een huwelijk kon komen, was er iets mis!’ Een aantal jaren hebben Else en Henk heen en weer gereisd tussen Nederland en het stadje Sarpsborg in Zuid-Oost Noorwegen, waar Else nog bij haar ouders woonde. Barth: ‘Mijn moeder was meteen heel enthousiast over Henk. Zelfs als hij om tien uur ’s avonds moe uit de trein kwam, zette ze hem nog een uitgebreide maaltijd voor.’ Kennelijk niet tot hun plezier.

In 1959 verhuisde Else naar Amsterdam, waar Henk hoogleraar economie werd aan de Universiteit van Amsterdam en waar zij als lerares wiskunde aan de slag ging. De rector op haar middelbare school moedigde haar aan om wetenschappelijk onderzoek te gaan doen. Misset belde daarop naar het Mathematisch Instituut van zijn universiteit (Barth was wiskundige van huis uit) en niet lang daarna kon zij aan de slag als wetenschappelijk medewerker. Zeven jaar lang werkte zij aan de universiteit van Utrecht, tot zij in 1977 naar Groningen kwam. Zij zou er tot 1993 de leerstoel analytische filosofie en argumentatietheorie bekleden.

Intussen had Misset naam gemaakt in de nieuwe feministische beweging die ontstond nadat Joke Kool-Smit haar aanklacht over het onbehagen van vrouwen had gepubliceerd. Even daarvoor was van zijn hand al een serie artikelen in *Vrij Nederland* verschenen over de

arbeid van vrouwen. Daarin hield hij Nederland de spiegel voor van de Scandinavische landen, met name Zweden, waar gehuwde vrouwen niet als ‘stofzuigervee’ werden behandeld, maar in hun wens om te werken ruimschoots door maatregelen op het gebied van kinderopvang en ouderschapsverlof werden ondersteund, en waar ook mannen werden aangesproken op hun rol als vaders.¹ Bij de oprichting van MVM werd hij samen met Hedy d’Ancona een van de vice-voorzitters. Samen met Joke Kool-Smit en Elsje Engelsman bracht hij in 1969 ook het geschrift *Rok en Rol. Vrouw (en man) in een veranderende samenleving* uit. In 1970 verwelkomde Henk Misset als eerste directeur van het Netherlands Institute for Advanced Studies in the Humanities (het NIAS) in Wassenaar, de eerste lichting *fellows*. Hij zou er tot 1986 blijven.²

Aanleiding voor ons interview is het verschijnen van hun gezamenlijke boek *Feministische mannen. Nederland in de schaduw van Scandinavië* (Delft Eburon, 2010). Daaraan werkten zij al toen Mineke Bosch haar afscheidssymposium in Maastricht hield over hetzelfde thema. Dat was toeval, maar het prikkelde de nieuwsgierigheid van Bosch die, sinds zij in 1978 het college ‘Het sexistisch paradigma in de wijsbegeerte’ bij Barth volgde, altijd een vurig adept is gebleven van deze filosofe. Gevraagd voor de *F-side*, een column door ‘oud-feministen’ in *Opzij*, schreef zij dan ook over het aanstaande bezoek, en de hoop haar fascinatie voor deze ‘dolle denker’ (die ooit een MVM’er en geen Dolle Mina was)

op 'haar studente' Kirsten Kamphuis, over te dragen.

We waren beiden vol verwachting toen we vlak voor het interview op het terras van het Groninger Museum onze geprepareerde vragen doorspraken en daarna aanbelden bij het appartement. Daar, in een zonovergoten kamer, met groots uitzicht op het monumentale station en de Groninger Archieven, en met aan een van de wanden een prachtig portret van Elses moeder aan de piano in een lange zwarte japon, vond het gesprek plaats dat aan twee kanten met enige gretigheid werd gevoerd.

'Feministische mannen. Nederland in de schaduw van Scandinavië' schetst een beeld van mannen die een bijdrage hebben geleverd aan het feministische gedachtegoed. Een onderwerp dat nog niet vaak in de schijnwerpers is gezet. Waarom hebben jullie dit boek geschreven?

Henk Misset: 'Het was zeker in de eerste plaats onze bedoeling om mannen, die iets positiefs hebben gezegd over het feminisme, eens in het middelpunt te zetten. Else kwam met het idee om een omvangrijke lijst namen te maken. Daar zijn we mee begonnen. Op de lijst kwamen ook mannen uit heel andere landen voor, het ging op dat moment dus nog niet specifiek om Nederland en Scandinavië, maar al snel bleek dat dit project zonder enige verdere afbakening niet uitvoerbaar was. Na een aantal gesprekken zijn we tot de keuze voor Nederland en Scandinavië gekomen. Over deze landen hadden we beiden al veel kennis in huis.'

Else Barth: 'We hebben ervoor gekozen om alleen Noorwegen, Denemarken en Zweden te behandelen. Strikt genomen zouden we ook Finland en de Faeröer-eilanden erbij hebben kunnen betrekken, maar dan zou Finland erbuiten gevallen zijn vanwege de taal. Verder zijn de Faeröer-eilanden nou eenmaal echt te

klein. Zij hebben niemand voortgebracht die interessant zou zijn voor ons boek.'

Misset: 'Bij het herlezen van de Deense, Noorse en Zweedse schrijvers ontstond bij ons het idee, dat er in deze landen een cluster van mannen had bestaan die zich met gendervraagstukken bezig hield. We vermoedden dat daar iets bijzonders uit zou kunnen komen. En met dit boek is dat uiteindelijk ook gebeurd. Hier in Nederland heerst altijd de gedachte dat Scandinavië het toonbeeld is op het gebied van het gelijkheidsprincipe. Dit beeld bleek te worden bevestigd door vele theatermakers en auteurs die de vrouwenkwestie behandelden.' Zoals Ibsen, de gebroeders Georg en Edvard Brandes en Bjørnsterne Bjørnssen.

Barth: 'In ons boek wilden we daarom op een nuttige manier fragmenten tonen. Natuurlijk moesten er keuzes gemaakt worden. We konden niet iedereen een plaats geven in het boek. Ik ben afgestudeerd in de wiskunde, en was hoogleraar analytische filosofie. Dit werk past op het eerste gezicht niet echt binnen mijn vakgebied, toch had ik ontzettend veel zin om dit te schrijven, omdat ik gek werd van de antifeministische mannen die ik in mijn leven ben tegengekomen. We wilden laten zien dat het ook anders kon.'

Hoe zijn jullie te werk gegaan?

Misset: 'We hebben alle twee stukken tekst voor onze rekening genomen. Je zou het misschien niet verwachten, maar ik heb meer over de Noren geschreven dan Else. Ik heb bijvoorbeeld biografische informatie toegevoegd.'

Barth: 'Henk raasde door de UB en las boeken waar ik zelf niet op gekomen zou zijn. Hij kwam bijvoorbeeld aanzetten met Swedenborg (een achttiende-eeuwse geleerde die een antipositivistische mystieke leer ontwikkelde die de grondslag vormde van een eigen kerkgenootschap (MB en KK)).' Lachend:

‘Maar je moet nou eenmaal veel slikken in een relatie.’

‘Feministische mannen’ begint met een hoofdstuk over de heksenjachten in Europa. Het verloop van de heksenjachten in de verschillende Europese landen wordt hier vergeleken. Vervolgens geven jullie voorbeelden van mannen die zich hebben ingezet tegen de heksenvervolgingen. Waarom opent het boek met dit onderwerp?

Barth: ‘De heksenjachten zijn een vreselijk interessant onderwerp waarover mannelijke feministen het hoofd hebben gebogen. Denk aan Johan Wier in de zestiende eeuw.

Misset: ‘De heksenprocessen vormen een belangrijk en onderbelicht onderdeel van het vrouwenvraagstuk. Daarnaast kenden wij Kurt Baschwitz, die onderzoek deed naar de massapsychologie die een rol speelde bij de vervolgingen. We vroegen ons af hoe de heksenjachten in beweging zijn gekomen. Als een vrouw in een dorp met de nek werd aangekeken, deden al snel verhalen de ronde. Het woord ‘heks’ was dan niet meer ver weg. De stap van zulke incidenten naar een collectieve hetze was niet groot. Toch ontbreekt hiervoor een duidelijke verklaring.’

Barth: ‘De heksenjachten waren een collectieve aanval op vrouwen, uitgevoerd door het maatschappelijk systeem, maar in Noorwegen kwamen de vervolgingen bijvoorbeeld weinig voor.’

Misset: ‘Niet iedereen zal het met de keuze voor dit onderwerp eens zijn, maar ik vind het heel verdedigbaar.’

Het antifeministische aspect van het werk van Rousseau komt nogal uitgebreid aan bod in het boek, in jullie hoofdstuk over de Verlichting. Dat Rousseau niet bepaald vrouwvriendelijk was, is echter al ruimschoots bekend. Was het nodig om daar nog op terug te komen?

Misset: ‘In het boek hebben we het ook over Kant en de antifeministische aspecten van zijn denken. Aangezien we daarin verwijzen naar Rousseau, wilden we ook een overzicht van zijn filosofie geven. Misschien kan dat er in de volgende druk wel uit, het is voor moderne lezers wellicht minder interessant...We hebben dit boek eigenlijk ook deels voor onszelf geschreven.

Barth: ‘En omdat ik iets soortgelijks gewoon miste.’

Misset: ‘Het moest in ieder geval makkelijk te lezen zijn en daar zijn we volgens mij in geslaagd.’

Waarom noemen jullie de salons van de Franse tijd een onderdeel van een ‘softe vrouwenstrijd’? Hebben de salonnières dan niets bijgedragen aan de emancipatie van vrouwen?

Barth: ‘We bedoelen daarmee dat de salons toch echt iets waren van de *upper ten*. Het waren elitaire samenkomsten.’

Misset: ‘Hoewel de gastvrouwen van de salons converseerden over allerlei onderwerpen, ging het toch zeker niet over de vrouwenstrijd. Aan de andere kant werden deze vrouwen wel beroemdheden. En als je als vrouw op zo’n manier in de openbaarheid komt, kun je het een vorm van vrouwenstrijd noemen – maar dan wel een softe vorm.’

Barth: ‘En, ook niet onbelangrijk: als gastvrouw van een salon leerden de vrouwen samen met mannen over allerlei onderwerpen. Zij deden veel kennis op.’

Misset: ‘Kant maakte dit weer belachelijk. Hij had veel op met Swedenborg. Van beiden is bekend dat zij uiteindelijk maar in beperkte

Theater, literatuur, de letteren in het algemeen, zijn ingrediënten die in vorige eeuwen het emancipatiestreven van vrouwen ingang hebben doen vinden in de harten en hoofden van een breed publiek. Theater en literatuur zijn de media van die tijd, waarvan in Scandinavië feministische vrouwen en feministische mannen maximaal gebruik hebben gemaakt, en met succes. Daarmee werd de grondslag gelegd voor een verregaande gelijkheid.

Anders dan in Scandinavië, is in Nederland, evenals elders in Europa, vooral de nadruk komen te liggen op politieke gelijkheid van mannen en vrouwen, meer dan op hun sociale en culturele gelijkheid en op de gelijkwaardigheid van hun gevoelsleven. Ook in Nederland zien we een duidelijke bijdrage van feministische mannen, al steekt die wat schamel af tegenover de ontwikkeling in Scandinavië, maar er is wel

al heel vroeg iets Nederlands dat tot ver over de grenzen imponeert: de politiek van anticonceptie, in de steigers gezet door geëngageerde vrouwen en mannen.

Auteurs Henk Misset en Else Barth tonen op inspirerende wijze aan dat mannen een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de emancipatie van vrouwen. Zij doen dat onder andere door veel (vertaalde) fragmenten uit teksten van mannelijke feministen in hun boek op te nemen. Met de studie naar de bijdrage van mannen ontstaat een veelzijdiger en completer beeld van het emancipatieproces in Nederland en Scandinavië. Beide culturen hebben hun sporen op het met doornen bezette pad van de emancipatie verdiend, maar Scandinavië verpast, bijvoorbeeld met een hele vroege roman (uit 1839) waarin de vrije liefde wordt bepleit met het oog op onafhankelijkheid van vrouwen.

mate rationalisten waren. Het punt dat we willen maken, is in ieder geval dat de culturele en literaire emancipatie van vrouwen in Nederland in hoge mate achterbleef.'

Barth: 'Dat is te herleiden tot de reformatie. Nederland werd onderdrukt door het calvinisme.'

Misset: 'In de jaren tachtig van de negentiende eeuw was dat duidelijk te zien. In Nederland richtten de Tachtigers zich op *l'art pour l'art*. Dat is iets heel anders dan Scandinaviërs als Ibsen en Bjørnson, die echt geëngageerd waren. In Nederland kwam dat niet veel voor. Multatuli blijft op dat gebied een eenling.'

Het boek lijkt ook een vergelijking tussen Nederland en Scandinavië te willen bieden. Het wil feministische mannen uit beide gebieden in beeld brengen. Die vergelijking valt uit in het voordeel van Scandinavië, is het niet?
Barth: 'Als buitenlander zou ik het boek nooit de ondertitel *Nederland in de schaduw van Scandinavië* hebben durven geven, maar ik ben het wel met die uitspraak eens.'

Misset: 'Die ondertitel is trouwens niet meteen een oordeel. Schaduwen veranderen gedurende de dag. Het is maar net hoe het licht op een voorwerp valt.'

Toch zijn geografische gebieden nogal grote eenheden om vergelijkingen op los te laten. Die vergelijking blijft wringen.

Barth: 'Toch denk ik dat Scandinavië en Nederland voor een groot deel te vergelijken zijn. Er zijn veel overeenkomsten tussen de bevolkingen.'

Misset: 'We hebben met dit boek niet de bedoeling om tot een vaststaand standpunt te komen. We willen juist voorzichtig zijn met oordelen.'

Jullie noemen in het boek een groot aantal Scandinavische toneel- en romanschrijvers. Een daarvan is Knut Hamsun, die een grote rijkdom aan vrouwelijke karakters toonde in zijn stukken. Tegelijkertijd was hij een antifeminist. Hoe verklaren jullie deze paradox?

Misset: 'Hamsun was erg bezig met goedmoedigheden van vrouwen en maakte hen daarom tot belangrijke dragers van zijn romans. Dat zijn antifeminisme in combinatie daarmee een paradox lijkt, moet hij zelf weten – maar hij was absoluut antifeminist. Hij vond het prima als vrouwen het goed hadden, maar ze mochten geen macht hebben. Zijn dochters mochten bijvoorbeeld ook niet naar de universiteit. Wij maken, om te bepalen of iemand een feministische man genoemd kan

worden, gebruik van het onderscheid tussen denken en handelen. Om feministisch te zijn, moet een man ook feministisch doen. Kijk naar het voorbeeld van de gebroeders Brandes. Georg is als feministisch denker het bekendst geworden, maar Edvard leverde de meest feministische prestaties.'

Wie van de genoemde feministische mannen vonden jullie zelf het inspirerendst?

Barth: 'Ik was ontzettend geschokt, in positieve zin, door het werk van Carl Jonas Love Almqvist. Hij schreef al in 1839 een feministisch werk, *Det går an*. De vrije vertaling van die titel is *Het kan best*, en het gaat over de vrije liefde of vrije echtverbintenis en de onafhankelijkheid van vrouwen. In de eerste helft van de negentiende eeuw was zoiets uitzonderlijk! Zoiets was nog nooit vertoond in Noorwegen of Zweden.'

Misset: 'Ik vind, als econoom, de Zweedse econoom Knut Wicksell heel interessant. Wicksell was een bekend voorstander van geboortebeperving. Toch vonden we het niet nodig om heel veel over hem te vertellen – misschien moeten we de volgende keer meer over Wicksell en minder over Rousseau schrijven.'

Nu we het over Wicksell hebben, bij het lezen van het boek valt op dat veel van die mannen ook met feministische vrouwen gehuwd waren. Wicksell, bijvoorbeeld, was de echtgenoot van Anna Bugge, en toen zij stierf in 1928 schreef Aletta Jacobs in een In Memoriam voor haar, dat zij en haar echtgenoot Gerritsen in de jaren 1880 bij Anna en haar man op bezoek waren geweest. Zou het in veel gevallen niet beter over echtparen dan over mannen kunnen gaan?

Barth: 'Een onderzoek naar feministische echtparen zou een interessant boek op kunnen leveren, maar waarom zou je een man anders behandelen dan een feministische

vrouw? Waarom zou je zijn echtgenote erbij betrekken?’

Misset: ‘Het zou erg moeilijk zijn om materiaal te vinden. Wil je nagaan of beide echtgenoten feministisch waren, dan gaat daar veel archiefwerk aan vooraf. Je moet dan veel meer in de individuele geschiedenis duiken. Ik denk wel dat Wicksell en zijn vrouw Anna Bugge een goed voorbeeld zouden zijn.’

Barth: ‘Maar daar moeten de Zweden zich zelf eens in verdiepen.’

Noten

- 1 Henk Misset, “‘Leliën des velds’ of gewone mensen”, in *Vrij Nederland*, 17 en 24 februari, 2 maart 1968. De formulering ‘Leliën des velds’ is ontleend aan het geschrift van F.J.H. Buytendijk, *De Vrouw*, dat hartstochtelijk is bestreden door Else Barth en in *Feministische Mannen* terecht nog eens een veeg uit de pan krijgt.
- 2 E.M. Uhlenbeck, ‘The Birth of NIAS’, en J.E. Glastra van Loon, ‘NIAS in retrospect’, beide in W.R. Hugenholtz, (red.). *22½ Years of NIAS* (Wassenaar: NIAS, 1994). <http://www.nias.knaw.nl/Pages/NIA/12/495.bGFuZz1FTkc.html>, retrieved, 17 oktober 2011.